

Nr 53.

Ankom till riksdagens kansli den 20 maj 1915 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud för vissa personer att vistas å ort, där avdelning av krigsmakten är förlagd, samt till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen, dels ock i ämnet väckt motion.

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Lindhagen, af Ekenstam, Stärner *), Alexanderson, Knut Larsson *), greve Spens, Dahl, Tisell, Eliasson, Pettersson i Södertälje, Lindqvist i Stockholm, Pettersson i Bjälbo, Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, och Rehn *).

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 16 april 1915 dagtecknad proposition, nr 144, som hänvisats till lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bifogade i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till lag om förbud för vissa personer att vistas å ort, där avdelning av krigsmakten är förlagd, samt till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen:

»Lag

om förbud för vissa personer att vistas å ort, där avdelning av krigsmakten är förlagd.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Fälles någon till ansvar efter 10 kap. 14 § strafflagen och framgår det av omständigheterna, att brottet blivit begånget vid agitatorisk verksamhet i syfte att hos krigsmanskap eller värnpliktiga, som inkallats till tjänstgöring vid krigsmakten, utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, må domstolen tillika föreskriva, att förbud må, på sätt i denna lag stadgas, meddelas den dömde att vistas å ort, där avdelning av krigsmakten är på stadigvarande sätt förlagd.

Domstolen må jämväl, om skäl därtill äro, förordna, att nämnda föreskrift skall äga tillämpning utan hinder därav att utslaget ej vunnit laga kraft.

2 §.

Uppehåller sig den, beträffande vilken givits sådan föreskrift, som i 1 § sägs, å ort, där avdelning av krigsmakten är på stadigvarande sätt förlagd, äger Konungens befallningshavande, där så anses påkallat, för viss tid eller tills vidare förbjuda honom att vidare uppehålla sig därstädes. Förbudet skall avse den kommun, där ifrågavarande avdelning är förlagd, och må, om förhållandena därtill föranleda, utsträckas att gälla jämväl i fråga om en eller flera angränsande kommuner. Dock må det ej förbjudas någon att uppehålla sig inom kommun, där han är boende eller äger fast egendom eller har tjänst eller utövar rörelse eller yrke, såvida det ej på giltiga grunder kan antagas, att han bosatt sig eller förvärvat fast egendom eller tagit tjänst eller börjat utöva rörelse eller yrke inom kommunen för att där kunna, utan hinder av förbud, som nu är sagt, bedriva agitatorisk verksamhet i det i 1 § angivna syfte.

Då tre år förflutit från det utslag, genom vilket allenast böter ålagts, vunnit laga kraft, eller från det den, som blivit dömd till frihetsstraff, efter utståndet straff frigivits, må förbud ej vidare meddelas eller gälla.

Har beslut, varigenom domstol föreskrivit, att förbud må meddelas, upphävt av högre rätt, skall förbud, som utfärdats på grund av sådan föreskrift, ej vidare vara gällande.

3 §.

Förbud, varom i denna lag är stadgat, må ej meddelas någon, med mindre tillfälle lämnats honom att vid förhör inför Konungens befallningshavande eller annan civil myndighet, som Konungens befallningshavande bestämmer, yttra sig i ärendet.

Har någon lämnat orten, sedan han kallats till sådant förhör, vare det ej hinder för förbudets meddelande.

4 §.

Då förbud, som ovan sägs, meddelas någon, skall Konungens befallningshavande förelägga honom skälig kort tid, inom vilken han skall lämna det förbjudna området.

Har någon icke ställt sig nämnda föreläggande till efterrättelse, eller har någon, sedan han fått del av förbudet, i strid mot detsamma återvänt till område, där han ej äger vistas, låte Konungens befallningshavande avlägsna honom därifrån.

5 §.

Skall den, för vilken gäller förbud att uppehålla sig inom visst område, där fullgöra någon honom enligt lag åliggande skyldighet eller vill han där utöva honom tilkommande rösträtt i allmänt ärende, vare förbudet under den tid, som härför erfordras, utan verkan.

Konungens befallningshavande må ock giva sådan person tillstånd att av annan giltig anledning någon kortare tid vistas inom det förbjudna området.

Finner Konungens befallningshavande på grund av särskilda omständigheter, att meddelat förbud ej vidare bör gälla, må Konungens befallningshavande häva förbudet, innan den tid utlupit, för vilken förbudet meddelats.

6 §.

Återvänder någon olovligen till område, från vilket han enligt 4 § blivit avlägsnad, varde dömd till böter eller till fängelse i högst sex månader.

Ådömda böter skola tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmänna strafflagen.

7 §.

Över beslut, som Konungens befallningshavande enligt denna lag meddelat, må klagan föras hos Konungen inom tid, som i allmänhet är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Utan hinder av förd klagan skall dock beslutet lända till efterrättelse, där ej annorlunda förordnas.

8 §.

Därest i händelse av krig eller fara för krig så prövas erforderligt, må Konungen förordna, att Konungens befallningshavande skall äga befogenhet att meddela förbud, varom i denna lag är stadgat, ehuru domstol icke, på sätt i 1 § sägs, föreskrivit, att sådant förbud må meddelas. Förordnande, som nu är sagt, må av Konungen meddelas för hela landet eller någon del därav samt gälla för viss tid eller tills vidare, efter ty Konungen bestämmer; och skola i fråga om förbud, som meddelas på grund av sådant förordnande, bestämmelserna i 2—7 §§ i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Förbud, om vilket i denna § är fråga, må ej gälla efter det den tid utlupit, under vilken, enligt vad därom förordnats, förbud må meddelas.

Lag**om ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen.**

Härigenom förordnas, att 10 kap. 14 § strafflagen skall hava följande ändrade lydelse:

Var som, muntligen — — — — gälle vad i 4 kap. 1 § stadgas.
 Där någon — — — — vare lag som i 1 mom. sägs.
 Har någon eljest — — — — straffes med böter eller fängelse.
 Vad i denna § är stadgat gälle — — — — åsyftade verkan.

Att den, som dömes till straff efter denna §, i vissa fall kan vara underkastad förbud att vistas å ort, där avdelning av krigsmakten är på stadigvarande sätt förlagd, därom är särskilt stadgat.»

Beträffande de skäl, som ligga till grund för ifrågavarande lagförslag, hänvisar utskottet till propositionen.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herrar *O. Holmdahl, E. von Hofsten, Arvid Lindman, Conrad Vahlquist, K. Beckman, Karl Hildebrand, Hans Andersson, John Jeansson* i Kalmar, *Cornelius Olsson, Gust. Rydén, C. Hallendorff, Malte Sommelius, Wilh. Hellberg, Gust. Odqvist, Fritz Kaijser, Pehr Aug. Andersson, N. E. Nilsson, C. J. Öberg, Axel E. Lindvall, Carl Lorentzon, Edv. Andersson, C. Willh. Jönsson, J. Åkerman, Emil Bengtson, Sven Låbeck, P. Rydholm, Alex. Thore, S. Welin, M. Svensson, Axel Sundberg, Wilh. Andersson, Aug. Lingström, David Norman, Axel Lundblad, O. Alfr. Berg, K. J. Larsson, Carl Persson* och *John Jönsson* väckt motion (II: 128), vari hemställt

Herr Holmdahl an. fl. motion.

»att riksdagen måtte för sin del besluta, att 10 kap. 14 § strafflagen erhåller följande ändrade lydelse:

Var som — — — stadgas.

Där någon — — — 1 mom. sägs.

Har någon — — — fängelse.

Där någon i annat fall, än nu är sagt, inför samlat krigsfolk eller då värnpliktiga, som icke äro krigsmän, på grund av värnpliktslagen äro samlade, muntligen eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, söker upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, vare lag som i 3 mom. sägs.

Vad i — — — verkan.»

Till stöd för berörda hemställan hava motionärerna anført följande:

»De vittgående åtgärder, som sistlidet år vidtagits för höjande av landets försvarskraft, böra såsom oavvislig följd föranleda en strävan att även annorledes än genom direkta försvarsåtgärder förläna den militära verksamheten erforderligt stöd och i varje fall undanröja förefintliga hinder och svårigheter för denna verksamhet att på ett betryggande sätt

fylla sin uppgift. Världshändelsernas allvar under den tid som förflutit, sedan försvarsreformen beslutades, utgör tillräcklig maning till statsmakterna att i detta avseende icke eftersätta någon aktsamhet.

En företeelse, som inför en sådan strävan måste bli föremål för särskild uppmärksamhet, är den s. k. antimilitaristiska propagandan, vilken enligt vad öppet meddelas även under nu rådande allvarliga förhållanden bedrivs med obruten intensitet. Så länge denna agitation, såsom namnet närmast angiver, endast riktar sig mot överdrifter inom det militära och således går ut på förändringar i försvarsorganisation och försvarsverksamhet, och så länge agitationen vill fullfölja dessa syften allenast med användande av lagliga medel, må den försvara sin plats såsom ett led i de politiska meningsbrytningar, som bilda drivande krafter i den samhälleliga utvecklingen. Men erfarenheten giver nog samt vid handen, att den antimilitaristiska propagandan rymmer inom sig icke blott företeelser av denna art. I stigande omfattning har densamma glidit över att rikta sig mot all militär verksamhet överhuvud och har därmed även blivit rent och klart försvarsfientlig. I denna del utgör agitationen ett direkt angrepp på samhället i en av dess nödvändigaste verksamhetsgrenar och på de institutioner, som hava denna verksamhet sig anförtrodd. Följden av en sådan agitation kan lätt bli icke blott ett menligt och för samhället ovärdigt nedsättande av krigsmaktens anseende, utan även — vad viktigare är — en allvarlig fara för den sammanhållande kraften inom krigsmakten, för disciplinen. Därigenom kan agitationen äventyra intet mindre än krigsmaktens förmåga att på behörigt sätt fylla sin uppgift. Farlig i denna riktning är icke endast den agitation, som uppmanar till värnpliktsstrejk, uppsåtlig olydnad, vårdslöshet eller försummelse i tjänsten och annat brytande mot de militära tjänsteplikterna. Utan fara för krigslydnaden uppkommer även då agitationen gör till sin uppgift att upphetsa till missnöje med den militära tjänstgöringen, sådan denna måste vara beskaffad, eller till hat emot det militära befälet. Härigenom beredes hos krigsmanskapet en jordmån av ovilja och trots, ur vilken verkliga brott mot krigslydnaden med lätthet växa fram, och vilken, även där så icke blir förhållandet, är ägnad att betydligt försvåra samverkan i tjänsten mellan befäl och underlydande. Även den mera allmänt hållna agitationen för avskaffande av allt försvar måste tagas med i räkningen i detta sammanhang nämligen om den, som alltför ofta är fallet, söker att metodiskt utplåna känslan av de förpliktelser, som vårt nationella oberoende under allt hitintills rådande internationella förhållanden med nödvändighet ålägger oss. I alla dessa fall är faran mera omedelbar, då agitationen söker sitt föremål direkt

bland militären, än om den bedrivs ute bland allmänheten, ehuru väl den även i sistnämnda fall ingalunda är ofarlig för disciplinen inom en krigsmakt, som bygger på den allmänna värnpliktens grund.

Uppenbart är visserligen, att samhällets ställning till den försvarsfientliga agitationen icke kan bestämmas med hänsyn tagen enbart till den militära verksamhetens intressen. Då det här gäller en så viktig grundsats som yttrandefriheten, kan det icke ifrågasättas att vidtaga andra begränsningar än sådana, som föranledas av en såväl på grund av agitationens innehåll som med hänsyn till dess föremål mera omedelbar samhällsfara. Men å andra sidan måste fasthållas, att det offentliga ordets frihet i ett ordnat samhällsliv icke kan vara obegränsad, och att denna frihet redan enligt nu gällande lag är ålagd begränsningar till skydd mot agitation till förmån för vissa samhällsfarliga företag. Det är då endast följdriktigt, att yttrandefrihetens missbruk jämväl i andra fall, då detsamma antager samhällsfarlig karaktär, föranleder till vidtagande av motsvarande begränsningar.

Den allmänna strafflagen behandlar missbruk av yttrandefriheten i 10 kap. 14 § och straffbelägger där i 1 mom. uppmaning till brott, i 2 mom. försök att på annat sätt, såsom genom prisande av brottslig handling, förleda till brott, samt i mom. 3 försök att eljest förleda till obörsamhet emot lag eller laga myndighet. Förutsättning för bestraffning är i alla dessa fall, att uppmaningen resp. förledandet skett offentligen eller såsom lagen uttrycker det »muntligen inför menighet eller folksamling» eller i skrift den någon utspritt eller utsprida låtit. Har uppmaningen eller förledandet skett i tryckt skrift, inträder samma straff på grund av hänvisning i 3 § 7 mom. tryckfrihetsförordningen.

Av dessa straffbud drabbas redan nu vissa ovannämnda former av försvarsfientlig agitation. Bestämmelserna omfatta alla fall, då agitationen avser verkliga brott — det vill säga varje med straff belagd gärning eller underlåtenhet, vare sig den är straffbelagd enligt allmänna strafflagen, strafflagen för krigsmakten eller någon annan speciallag — vartill komma sådana fall, då agitationen avser handlingar, vilka utan att vara belagda med straff likväl innefatta ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Innehåller agitationen uppmaning att ej inställa sig till eller avhålla sig från tjänstgöring eller att krigsmanskapet ej skall uppfylla sina tjänsteplikter, är den sålunda redan enligt gällande lag straffbar. Däremot saknar allmänna strafflagen tillämplighet, om agitationen inriktar sig på att undergräva krigslydnaden genom att söka upphetsa till missnöje med den militära tjänstgöringen eller till hat mot det militära befälet eller genom andra dylika medel. Ännu mindre avses

en agitation, som söker att utplåna den allmänna känslan av förpliktelse mot fosterlandet i försvarsavseende.

Den fara för krigslydnaden, som även en agitation av denna beskaffenhet kan medföra, har icke kunnat undgå att på andra håll i gällande lagstiftning tilldraga sig lagstiftarens uppmärksamhet. I detta avseende kan till en början åberopas 71 § i den nu utfärdade nya strafflagen för krigsmakten. Här stadgas straff ej blott för den, som muntligen inför samlat krigsfolk eller i skrift, den han bland krigsfolket utspritt eller utsprida låtit, uppmanat eller annorledes sökt förleda till ohörsamhet mot förmans eller överordnads befallningar i tjänsten — vilken bestämmelse i själva verket innefattar ett specialfall av det mera allmänna stadgandet i 10 kap. 14 § strafflagen — utan även därutöver för den, som på dylikt sätt sökt *upphetsa till ovilja mot krigstjänsten*. Enligt denna bestämmelse straffas sålunda i tjänst varande värnpliktiga och andra, som lyda under strafflagen för krigsmakten, för offentlig agitation bland kamraterna. Grunden härtill kan nu icke antagas vara, att förledande eller upphetsande, varom i lagbudet är fråga, skulle från den agiterandes sida innebära en alldeles särskild pliktförgätenhet, därför att denne tillhör krigsmakten. Tvärtom giver stadgandets plats i sammanhang med bestämmelserna om uppror, upplopp och brott mot krigslydnaden med all tydlighet vid handen, att den avgörande synpunkten varit den fara för disciplinen inom krigsmakten, som kommer av dylik agitation. Att emellertid denna fara är densamma, vare sig agitatorn är en militär eller en civil person, torde vara tämligen klart. Är lagens ståndpunkt den, att en dylik agitation i det ena fallet bör förhindras genom en straffbestämmelse, bör detta därför även ske i det andra. Med det sagda är likväl icke förnekadt, att fordringarna på ett lojalt uppträdande böra ställas högre beträffande dem, som själva äro i tjänstgöring vid krigsmakten. Denna omständighet bör därför tillmätas betydelse vid straffskalans bestämmande, men kan ej föranleda till strafffrihet för den civile, då han bedriver en av lagstiftaren såsom samhällsfarlig ausedd verksamhet.

Men även i andra riktningar har en motsvarande fara för krigslydnaden föranlett lagstiftarens ingripande. I lagen den 16 juni 1906 om förbud för krigsmanskap att deltaga i vissa sammankomster stadgas följande: »Är sammankomst utsatt att äga rum å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring, och kan det på giltiga grunder antagas, att vid sammankomsten skola förekomma yttranden, vilka åsyfta att *utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden*, äge på stället varande högste befälhavare

förbjuda manskapet att deltaga i sammankomsten.» Detta lagbud utgår uppenbarligen därifrån, att en agitation i det angivna syftet är farlig för disciplinen, då det tillägger befälhavaren makt att förhindra manskapet att deltaga i en sammankomst redan på grund av ett antagande, att dylika yttranden skola förekomma. Till skydd mot faran har emellertid lagstiftaren här icke ingripit mot själva agitationen, utan endast skapat en möjlighet att förebygga, att krigsmanskap kommer i beröring med densamma. Lyckas det icke befälet att förhindra manskapets närvaro, får agitationen försiggå utan någon ofterräkning. Detta förhållande kan försvaras allenast under förutsättning att den preventiva åtgärden visar sig fullt effektiv för sitt ändamål. Erfarenheten under den tid lagen tillämpats giver emellertid vid handen, att så icke varit fallet. Till viss del har detta berott på svårigheter för befälet att få kännedom om sammankomsts utsättande eller att på förhand äga tillgång till giltiga grunder för ett antagande om försvarsfientlig agitation. Men härtill kommer såsom särskilt anmärkningsvärt det förhållandet, att agitatorerna medvetet söka kringgå stadgandet därmed, att de icke formligen utsätta en sammankomst, utan sprida underrättelse om samling man och man emellan och på så sätt lämna de militära befälhavarna, om de överhuvud få kännedom om förhållandet, i ovisshet, huruvida en sammankomst i lagens mening föreligger eller allenast ett så kallat enskilt möte. Under sådana omständigheter är det endast en nödvändig konsekvens av den ståndpunkt, lagstiftaren en gång intagit, att han såvitt möjligt kompletterar det preventiva skyddet genom att även i efterhand ingripa med straff mot den agitation, som lyckas gäcka de förebyggande skrankorna.

Det bör emellertid framhållas, att den formulering, på vilken 1906 års lag bygger, icke torde vara i sin helhet ägnad att läggas till grund för ett straffbud. En agitation, som åsyftar »att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet», synes vara till sitt innehåll allt för obestämd, för att ett straff skall kunna anknytas till densamma. Är agitationen däremot av den beskaffenhet, att den åsyftar, »att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden», torde ett förslag att straffbelägga densamma icke giva anledning till befogad invändning från straffrättslig synpunkt.

Ett ytterligare stöd för att en lagstiftning i denna riktning endast innebär en utveckling av nu gällande stadganden kan hämtas från de föreskrifter, som år 1909 intogos i tryckfrihetsförordningen 4 § rörande rätt att indraga tryckta skrifter, som uppenbarligen åsyfta »att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden», då de anträffas vid trupp eller

ombord å flottans fartyg. Tryckfrihetsförordningen använder här vid beskrivning av ifrågavarande såsom farliga betecknade skrifter alldeles samma uttryck som 1906 års lag. Även för tryckfrihetsförordningen är sålunda utgångspunkten densamma eller att uttalanden i dylikt syfte icke böra göras under sådana förhållanden, att krigsmanskapet därigenom påverkas.

Åberopade bestämmelser i strafflagen för krigsmakten och 1906 års lag äro begränsade att omfatta en agitation, som sker »inför samlat krigsfolk» (enligt 1906 års lag: krigsmanskap). Därmed torde förstås det samma, som i allmänna strafflagen är uttryckt med »menighet eller folksamling», dock under förutsättning, att menigheten eller folksamlingen till någon avsevärd del utgöres av krigsfolk. Vid en åtgärd att i angiven riktning utvidga straffskyddet enligt allmänna strafflagen, torde emellertid med en agitation inför samlat krigsfolk böra likställas en agitation, som äger rum, då värnpliktiga samlats för inryckning eller utryckning, även om de vid tillfället ej stå under militärbefäl, eller då värnpliktiga eljes äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen om inskrivning, mönstring eller annan dylik förrättning. Erfarenheten har ådagalagt, att den försvarsfientliga agitationen med förkärlek utnyttjar tillfällen av denna art, och faran för att agitationen skall bära frukt inom krigstjänsten är i dessa fall lika omedelbar, som där krigsfolk i egentlig mening göres till föremål för densamma.

Av det föregående torde framgå, att en följdriktig utveckling av de grundsatser, på vilka den redan gällande speciallagstiftningen på skilda ställen bygger, leder till ett utvidgande av den allmänna straffbestämmelsen i 10 kap. 14 § strafflagen att omfatta en försvarsfientlig agitation, vilken kan så bestämmas till föremål och innehåll, att den äger rum inför samlat krigsfolk, eller då värnpliktiga, som icke äro krigsmän, äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, och att den åsyftar att upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden.

Slutligen kan åberopas, att man i Norge sistlidne höst ansett nödigt att inskrida mot den försvarsfientliga agitationen med särskilda straffbestämmelser. Den 25 september 1914 utfärdades där en provisorisk anordning (Lovtidende n:o 47) av innehåll bland annat, att »med böter eller faengsel i högst sex månader straffas den, som deltager i eller medverkar till försvarsfientliga demonstrationer eller som på offentligt möte söker att upphetsa till ovilja mot tjänst i rikets försvar eller till hat mot det militära befälet». Då denna bestämmelse icke gjort någon begränsning med hänsyn till agitationens föremål, som således icke be-

höver vara krigsfolk eller därmed likställda, har den lagt ett i denna del vida strängare band på yttrandefriheten än vad här föreslagits. Härkommer, att lagen till skydd mot den försvarsfientliga agitationen begränsat icke endast yttrande- utan även demonstrationsfriheten.»

Med de lagförslag, som innefattas i förevarande proposition och motion, avses att stävja den agitatoriska verksamhet i försvarsfientligt syfte, som bedrivs bland härens och flottans manskap.

Redan tidigare har nämnda propaganda gjorts till föremål för lagstiftningsåtgärder. Den 16 juni 1906 utfärdades sålunda i enlighet med Kungl. Maj:ts av riksdagen antagna propositioner dels en lag om vissa ändringar i 10 kap. 14 § strafflagen, enligt vilken icke endast uppmaning till brott utan även försök att annorledes såsom genom prisande av brottslig handling söka förleda till brott belades med ansvar samt de i samma § stadgade straff blevo i väsentlig mån skärpta, dels en lag om förbud för krigsmanskap att delta i vissa sammankomster, vilken lag ger vederbörande befälhavare rätt att, då sammankomst är utsatt att äga rum å ort, där krigsmanskap är samlat till tjänstgöring, förbjuda manskapet att delta i sammankomsten, om det på giltiga grunder kan antagas, att vid sammankomsten skola förekomma yttranden, åsyftande att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. I anslutning härtill infördes vidare under år 1909 vissa nya bestämmelser i tryckfrihetsförordningen, varigenom 10 kap. 14 § strafflagen i dess nya lydelse gjordes tillämplig även å tryckta skrifter och vidare större möjlighet än förut bereddes att indraga dylika skrifter, då de spridas vid trupp eller ombord å flottans fartyg.

I herr Holmdahls m. fl. motion föreslås ett tillägg till 10 kap. 14 § strafflagen i syfte att utvidga den allmänna straffbestämmelsen i detta lagrum att omfatta jämväl sådan försvarsfientlig agitation, som äger rum inför samlat krigsfolk eller då värnpliktiga, som icke äro krigsmän, äro samlade på grund av föreskrift i värnpliktslagen, och som åsyftar att upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden. Dylik agitation är enligt den sistlidet år antagna nya strafflagen för krigsmakten underkastad ansvar, så snart den föröfvats av person, som lyder under strafflagen för krigsmakten, men någon motsvarande straffbestämmelse finnes icke för det fall att liknande agitation drives av person, som icke lyder under nämnda lag. Det föreliggande förslaget skulle således utfylla en

*Utskottets
yttrande.*

*Herr Holm-
dahls m. fl.
motion.*

förefintlig lucka i gällande lagstiftning, och innebär en följdriktig tillämpning av grundsatser, på vilka gällande speciallagstiftning i ämnet bygger.

På grund härav får utskottet, som vid granskning av förslaget icke funnit skäl till anmärkning mot vare sig dess innehåll eller form, under hänvisning i övrigt till de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan, tillstyrka bifall till motionen.

Propositionen.

Vidkommande Kungl. Maj:ts föreliggande förslag avser detsamma att träffa den försvarsfientliga agitationen på en helt annan väg. Förslaget har ett rent preventivt syfte, nämligen att skapa en utväg, som gör det möjligt att hindra kända agitatorer, vilka redan tidigare fällts till ansvar för krigsfolks upphetsande till brott mot krigslydnaden eller andra dylika brott, att fortfarande offentligt eller enskilt bedrivna försvarsfientlig propaganda, oavsett om denna må vara av beskaffenhet att kunna beläggas med straff eller icke. Enligt förslaget skall under vissa förutsättningar förbud kunna av Konungens befallningshavande på viss tid eller tillsvidare meddelas den, som fällts till ansvar för brott, varom i 10 kap. 14 § strafflagen stadgas, att uppehålla sig å viss ort, där avdelning av krigsmakten är på stadigvarande sätt förlagd. Förutsättning är dels i fråga om brottet, att detsamma blivit begånget vid agitatorisk verksamhet i syfte att hos krigsmanskap eller till tjänstgöring inkallade värnpliktiga på ett eller annat sätt undergräva krigslydnaden, och dels att domstolen i sitt utslag i brottmålet föreskrivit att förbud av dylik art må meddelas. Alla uppställda förutsättningar, i avseende å person och i övrigt, för förbuds meddelande skola emellertid i händelse av krig eller krigsfara bortfalla och ersättas av ett mer eller mindre generellt förordnande av Konungen.

I och med antagande av Kungl. Maj:ts proposition skulle alltså den svenska lagstiftningen beträda vägen att lägga i offentlig myndighets hand befogenheten att på grund av viss bedriven eller förväntad verksamhet av politisk art förbjuda en svensk medborgare att vistas å en viss ort. Inom lagrådet har redan från flertalet medlemmars sida uttalats starka betänkligheter mot ett dylikt steg, betänkligheter som riktade sig icke blott mot den utformning, tanken fått i det till lagrådet remitterade förslaget, utan mot en lagstiftning överhuvud, som mot försvarsfientlig agitation tillgrepe ett medel, vilket innebure »en inskränkning i medborgarens frihet att själv välja sin vistelseort». En ledamot av lagrådet framhöll ytterligare såsom en brist i förslaget av principiell karaktär, att den verksamhet, vilken förbudet skulle söka förhindra, till stor del faller utom gränsen för det straffbaras område, medan i främ-

mande länder, där liknande medel kommit till användning, syftet varit att förhindra av lagen såsom brottslig stämplad verksamhet. Denne ledamot fann sig av dessa och andra grunder förhindrad att tillstyrka den ifrågasatta lagstiftningsåtgärden, vad förhållandena under fredstid anginge. Två övriga ledamöter förklarade, att med hänsyn till departementschefens uttalande, att erfarenheten ådagalagt det oundgängliga behovet av nya lagbestämmelser mot försvarsfientlig agitation, själva arten av det föreslagna medlet icke syntes böra utgöra tillräcklig anledning att avstyrka förslaget. De funno sig fördenskull böra nöja sig med att förorda den omläggning av förslagets allmänna plan i fråga om förutsättningarna för förbudsrettens utövning, som i den kungl. propositionen accepterats och varom utskottet i det följande får tillfälle att uttala sig. I ett viktigt hänseende har emellertid lagrådets enhälliga anmärkning icke iakttagits. Lagrådet hade nämligen uttalat, att då det ifrågasatta förbudet till sin natur vore eller kunde vara ett mycket allvarligt ingrepp i vad som eljest utgör en allmän medborgerlig rätt, syntes förbud icke böra få anknytas till ett brott som domstolen ansett kunna försonas med endast bötesstraff, utan borde förbud ifrågakomma endast då någon dömts till fängelse eller straffarbete. En dylik begränsning innehålles icke i det kungl. förslaget.

Utskottet finner sig för sin del böra bestämt ansluta sig till de inom lagrådet frambrända invändningarna mot själva den princip, som i det kungl. förslaget kommit till uttryck. Vilken betydelse svensk rättsåskådning tillmåter den allmänna medborgerliga rätten att fritt bestämma sin vistelseort framgår bäst därav, att i gällande regeringsform § 16 vid sidan av de från landslagen och äldre regeringsformer nedärvda principstadgandena till medborgares skydd och trygghet mot godtycke inskrevs bl. a. grundsatsen att »Konungen bör ingen från ort till annan förvisa». Som bekant är det alldeles särskilt mot obehöriga ingrepp mot en misshaglig politisk verksamhet, som grundsatser av förevarande art blivit uppställda. Så strängt har ock den svenska rätten förverkligat denna grundsats, att det icke läser kunna påvisas någon nu gällande befogenhet vare sig för administrativ myndighet eller ens för domstol efter rannsaking och dom till ingrepp, jämförligt med det här föreslagna. De förekommande fall av inskränkning i rörelsefriheten, varom antydan synes gjorts av två ledamöter av lagrådet, äro nämligen av helt annan beskaffenhet. Vad i sådant hänseende är stadgat till underlättande av uppsikt över villkorligt frigivna, eller över personer, utsläppta från tvångsarbete eller från vård å alkoholistanstalt, har ju social omvårdnad till sitt syfte; och frihetsinskränkingen utgör ett

övergångsstadium från interneringen till det fulla återvinnandet av friheten. Vad genom förevarande lagförslag föreslås, innefattar däremot i vida mera egentlig mening ett avsteg från den i regeringsformen inskrivna grundsatsen, av desto större betydelse som det å ena sidan skulle överlämnas åt lokala administrativa myndigheter att företaga ingreppet och å andra sidan detsamma finge företagas för att avvärja även sådan verksamhet, som lagen icke betraktar såsom brottslig. Vad den förra av dessa båda för det föreslagna förbudsförfarandet utmärkande drag angår, så har visserligen på grund av lagrådets anmärkning en förändring vidtagits i det ursprungliga förslaget så till vida som det skulle tillkomma domstolarna att genom uttrycklig förklaring utmärka kretsen av de personer, på vilka förfarandet finge komma till användning. Men däri besticker sig ock hela den vidtagna förbättringen, som alltså icke betager åtgärden dess karaktär av en administrativ förvisningsorder, icke ens utfärdad av Kungl. Maj:t i statsrådet, utan av en lokal myndighet. Vad åter beträffar den verksamhet, som genom förbudet skulle förhindras, så skulle väl, om riksdagen bifaller utskottets hemställan i fråga om herr Holmdahls m. fl. motion och Kungl. Maj:t antager denna lagändring, nämnda verksamhet i viss ökad utsträckning hemfalla under strafflagen. Men i fråga om den privata agitationen bleve detta allt fortfarande icke förhållandet.

Då utskottet mot dessa betänkligheter vägt det praktiska värde den föreslagna lagstiftningsåtgärden kan tillmätas för sitt avsedda syfte, har utslaget icke kunnat bliva gynnsamt för det kungl. förslaget. Två ledamöter i lagrådet hava såsom ovan nämnts betonat att endast under förutsättning att härmed ett effektivt vapen erhöles mot en på annan väg oåtkomlig landsfördärvlig propaganda, de ansåge sig kunna underlåta att avstyrka åtgärd av ifrågavarande innebörd. Enligt utskottets uppfattning föreligger emellertid ingalunda den nämnda förutsättningen. Då förfarandets tillämpning mot en viss person skulle vara betingat bland annat därav, att straffdom mot honom avkunnats för brott av viss närmare bestämd art mot 10 kap. 14 § strafflagen, kan det med visshet förutses, att detsamma finge en försvinnande liten betydelse i praktiken. Det är ett faktum, att den propaganda, varom här är fråga, i allmänhet lyckas undgå kollision med strafflagen, och att sådana utvidgningar i brottsbestämningen, som överhuvud kunna ifrågakomma och delvis ägt rum, väl kunna förhindra denna propaganda att taga sig vissa grövre och för krigslydnaden särskilt betänkliga former, men ingalunda drabba densamma i dess helhet. I den kungl. propositionen saknas varje utredning angående den omfattning, i vilken brott av förevarande art

under senare år lagförts och straffbelagts, och justitiestatistiken innehåller icke så specialiserade uppgifter, att densamma tillåter någon annan slutsats än att det i allt fall synes röra sig om ett ringa fåtal fall. Utskottet har emellertid bland annat inhämtat, att antalet tryckfrihetsbrott, hemfallande under brottsarten i fråga, som under de tre senaste åren avdömts, varit blott två eller tre. Och de övriga uppgifter, som stått utskottet till buds, äro likaledes ägnade att bestyrka ovannämnda uppfattning. Ytterligare bör erinras, att ingen före den föreslagna lagens ikraftträdande avkunnad straffdom komme att grunda förbuds rätt.

Med den ståndpunkt utskottet sålunda intagit till förevarande förslag, finner utskottet sig icke böra ingå på en granskning av dess detaljer.

Vad särskilt angår den i 8 § av lagförslaget Kungl. Maj:t tillagda för tider av krig eller krigsfara avsedda särskilda befogenheten, som av lagrådet jämförts med det i främmande länder förekommande proklamerandet av en ort i belägringstillstånd, kan en lagstiftningsåtgärd svårigen vidtagas på grundval av förevarande förslag, därest detta sistnämnda i övrigt ej vinner riksdagens bifall. Skall tanken härpå överhuvud upptagas, lärer detta böra ske i annat sammanhang och efter särskild utredning.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

1:o) att riksdagen, i anledning av herr Holmdahls m. fl. motion, måtte för sin del antaga följande:

L a g

angående ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen.

Häri genom förordnas, att 14 § i 10 kap. strafflagen skall erhålla följande ändrade lydelse:

Var som, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott, varde, där ej uppmaningen särskilt med straff belagd är, dömd till böter eller fängelse. Avsåg uppmaningen brott, varå strängare straff än fängelse kan följa, eller voro eljest omständigheterna synnerligen försvårande, då må till straffarbete i högst fyra år dömas. Är den skyldige i följd av uppmaningen

förfallen till straff för delaktighet i brott, som därå följt, gälle vad i 4 kap. 1 § stadgas.

Där någon annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, söker förleda till brott; vare lag som i 1 mom. sägs.

Har någon eljest på sätt i 1 eller 2 mom. förmäles sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, straffes med böter eller fängelse.

Där någon i annat fall, än nu är sagt, inför samlad krigsfolk eller då värnpliktiga, som icke äro krigsmän, på grund av värnpliktslagen äro samlade, muntligen eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, söker upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, vare lag som i 3 mom. sägs.

Vad i denna paragraf är stadgat gälle även om den, som annans skrift, vars innehåll är efter samma paragraf straffbart, utspritt eller utsprida låtit för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan.

2:o) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 19 maj 1915.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.

Reservationer:

mot utskottets hemställan under 1:o)

av herrar *Lindhagen*, *Alexanderson*, *Eliasson*, *Pettersson* i Södertälje, *Lindqvist* i Stockholm och *Persson* i Norrköping, vilka förklarar sig anse, att utskottet bort hemställa, att herr Holmdahls m. fl. ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

mot utskottets hemställan under 2:o)

dels av herrar greve *Spens* och *Dahl*, vilka förklarar sig anse, att utskottet bort hemställa, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas;

dels ock av herrar *Petersson* i Lidingö villastad, *af Ekenstam*, *Tisell*, *Pettersson* i Bjälbo och *Gustafsson* i Örebro beträffande motiveringen till utskottets ifrågavarande hemställan.

Dessutom har herr *Lindhagen* vid punkt 2:o) av utskottets hemställan velat för sin del tillägga följande:

»Ett uttalande, som alltid förtjänar att beaktas, är Geijers sats: respekt för gällande lag och öppen rätt att fordra en annan. I all synnerhet behöver man erinra sig dessa ord, då i dessa tider av intellektuell bankrutt det härskande åskådningssättet vid randen av sin undergång tillgriper de mest förtvivalade utvägar för att förhindra till och med kraven på ett bättre sakernas tillstånd. Man skulle kunna tycka, att den europeiska kulturens främsta skapelse, det moderna militärväsendet, samt dettas frukt, världskriget, bort frammana åtminstone någon medkänsla för strävandena att göra ett definitivt slut på detta elände. Men så är som sagt icke förhållandet. Tvärtom söka de officiella instanserna mer än någonsin genom ringaktning, begabberi, exkommunikation, munkorgar och straffbestämmelser nedslå dylika bemödanden.

Den ifrågavarande propositionen mot den så kallade antimilitaristiska propagandan är ett fullödigt uttryck för denna syn på saken. Dess auktoriteter är framför allt det högre militärbefälet. Det var dock generalerna, som tvingade Bismarck att annektera Elsass-Lothringen, och därför ha vi det också nu ställt som det är. Givetvis är det högre

militärbefälet besjälad av nitälskan för sitt yrke och ett samvetsgrant fullgörande av de uppdrag, som den nuvarande samhällsordningen givit dem. Men just i och med detta uppdrag har denna ordning merendels berövat dem benägenhet och utvägar att främja något annat än den fruktansvärda desorganisation av allt förnuft, som militärväsendet och dess popularisering i den allmänna värnplikten medfört.

Propositionens sakliga bevisföring utlöser sig också i ett uppreparande allenast av åtskilliga bekanta, obetänksamma smädelser såsom: 'den fosterlandsfientliga propagandan', 'de försvarsfientliga sammanslutningarna', 'ifrågavarande anarkistiskt färgade agitation', behovet att skydda krigsmanskapet mot allt dettas 'skadliga verkningar' och så vidare. Mot dylika förebråelser måste iuläggas en bestämd gensaga. Det är ingen anarkisk agitation att vilja avskaffa den anarki, exempelvis i åminnelse, som det härskande systemet nu lyckats åstadkomma. Det är icke någon fosterlandslös propaganda, som vill omsider för det stora flertalet människor skapa verkliga fosterland i stället för dem, som hålla folken nere i fattigdom samt företrädesvis söka åtkomma deras penningar för att till sist därmed bereda dem en våldsam undergång till liv och egendom. Det är icke någon verksamhet av utomordentligt samhällsfarlig beskaffenhet, som är besjälad av en *vilja* att göra allt för att i stället för maktilosfilosofin, majoriteterna och knytnävarnas rätt skapa en världsordning, byggd på rättvisa och medkänsla. Då dylika strävanden hotas med förvisningar och strafflagar, skulle man snarare vilja säga, att vida angelägnare synes vara att de högsta märkesmännen för det nuvarande systemet Europa under någon lämplig betänketid förvisades till S:t Helena till skydd för allt folket mot systemets obeskrivliga uppfattningar och ödeläggande metoder.

Det framlagda förslaget avser att åstadkomma förbud för personer, som föra talan mot militarismen, att vistas å ort där avdelningar av krigsmakten är förlagd. De allmänna stadgandena i detta avseende äro åtminstone någorlunda försiktigt formulerade.

Uti förslaget 8 § meddelas åter en allmän rätt för Konungen att förordna, att befallningshavande skall äga befogenhet att meddela förbud, varom i lagen är stadgat, detta dock allenast i händelse det av krig eller fara för krig så prövas erforderligt. För närvarande anses officiellt vårt land befinna sig i krigsfara. De oavlåtliga övningarna av bevärning och landstorm bygga på en sådan förutsättning. Även en del lagar, som framlagts för riksdagen, äro enligt sin formulering avsedda att tillämpas för ett sådant fall och under antagande att detta nu föreligger. Man kan förstå, vilken makt och vilka tillfällen till maktmiss-

bruk en sådan lag skulle lägga i den administrativa myndighetens hand. Vid de senaste riksdagsmannavalet ansåg en befallningshavande sig befogad att på grund av länsstyrelsernas allmänna uppdrag att upprätthålla ordning kunna förhindra talare att uppträda vid två kungjorda socialdemokratiska valmöten med anledning av det senaste riksdagsmannavalet. Samma dag mötena skulle hållas å för ändamålet upplåtna enskilda markområden invid allmän väg beslöt befallningshavande på militärbefäls hemställen att förbjuda mötena. Detta kungjordes därefter vid själva mötena. Ett dylikt sätt att verka i ordningens intresse måste tyvärr till värn för de medborgerliga rättigheterna sedan angivas hos justitieombudsmannen, och nu har också åtal följt. Därförinnan väcktes inom andra kammaren vid 1914 års senare riksdag även en interpellation i ämnet till regeringen, vars framställande kammaren biföll. Något svar lämnades emellertid i strid mot vedertaget bruk aldrig på interpellationen. Men nu synes svaret omsider kommit till denna riksdag i form av 8 § uti förevarande lagförslag. Däri uttalas i själva verket, att sådant förfarande, varom interpellationen rörde sig, icke synes varit lagligt, men nu i stället bör bliva det.

Ifrågavarande lagförslag är således enligt min mening ett godtaget utslag av det onda i tiden och i eminent mening reaktionärt. Det står emellertid icke ensamt, och detta är en förmildrande omständighet. Vi se överallt, hurusom en döende värld söker genom maktspråk, munkorgslagar och andra förtvivalade åtgärder hålla sig kvar såsom härskare, samt särskilt under allehanda förevändningar förkväva fredsrösterna och slå vakt om militärväsendet intill det sista. Detta spel är dock, låtom oss hoppas det, förgäves. Bortom den stora villervallan skönjas gryningarna av den tid, då trots allt etiken får någon betydelse även i politiken och till och med i utrikespolitiken.»
